АПРѢЛЬ. № 7. KWIECIEN.

ДЕННИЦА, ЛИТЕРАТУРНАЯ ГАЗЕТА.

Slavus sum, nihil slavici a me alienum esse puto.

JUTRZENKA, PISMO LITERACKIE.

ВАРШАВА. 1842. WARSZAWA.

МАЛОРОССІЙСКАЯ ЛИТЕРАТУРА.

1. **_Ластовка._ Сочиненія на малороссійскомъ языкѣ въ стихахъ и прозѣ. Собралъ Е. Гребенка. С. Петербургъ. 1841.**
2. **_Мотыль_, на малороссійскомъ языкѣ, Рудольфа Меха. Львовъ. 1841.**

(Попытки писать на малороссійскомъ нарѣчіи; взглядъ на эти попытки *за* и *противъ*; малороссійскіе писатели; сборники малороссійскихъ народныхъ пѣсенъ; разборъ *Ластовки;* малороссійскія народныя пѣсни, пословицы, загадки).

Двѣ книжки, названныя нами выше, и напечатанныя, въ прошедшемъ году, на малороссійскомъ языкѣ: одна въ С.Петербургѣ, другая въ Львовѣ (въ Галиціи), — даютъ намъ поводъ поговорить о такомъ предметѣ, который, уже въ заглавіи этой статьи, можетъ-быть, удивилъ многихъ изъ нашихъ читателей. Мы разумѣемъ здѣсь *малороссійскую* литературу. Объяснимся.

Попытки образованныхъ людей, изъ Малороссіянъ, писать на родномъ нарѣчіи, встрѣчены были въ журналахъ возгласами суровыхъ критиковъ, что по-малороссійски писать не должно, потому-де, что это нарѣчіе составляетъ удѣлъ одного простаго народа; что всѣ попытки въ этомъ

LITERATURA MAŁO-ROSSYJSKA (*).

1. **_Jaskółka_ (Łastówka). Pisma w języku małorossyjskim wierszem i prozą. Zebrał Eug. Grebionka. St. Petersburg. 1841.**
2. **_Motyl_, w języku małoruskim przez Rudolfa Mecha. Lwów. 1841.**

(*Usiłowania aby pisać w narzeczu małorossyjskiém; rzut oka na te usiłowania za i przeciw; pisarze małorossyjscy; zbiory małorossyjskich pieśni ludu, rozbiór Jaskółki; małorossyjskie pieśni ludu, przysłowia; zagadnienia*).

Dwa dziełka, któreśmy przytoczyli wyżéj, wydrukowane w języku małorossyjskim, — jedno w Petersburgu, drugie we Lwowie, podają nam sposobność rozwieść się o tym przedmiocie, który z samego napisu tego artykułu, może zadziwił wielu z naszych czytelników. Rozumiemy tu literaturę *małorossyjską.*

(*) Podając ten ciekawy artykuł o literaturze, która zaledwie się rozwija i już znalazła przy samym początku zdania *pro* i *contra*, chcieliśmy pokazać naszym czytelnikom, że zarówno zajmuje nas każda gałąź literatury słowiańskiéj; powstajemy tylko przeciwko tym jednostronnym i *wzdrygającym się* krytykom, którzy we wszystkich dobrych chęciach widzą tylko osobistości i mają na względzie nie literaturę, lecz jakieś osobliwe wyrachowania. *Redaktor.*

роде по-крайней-мѣре страны, и т. д. Посмотримъ, правы ли гг. критики? Во-первыхъ: не одинъ простой народъ говоритъ на малороссійскомъ нарѣчіи, но оно въ немаломъ употребленіи въ Малороссіи въ устахъ средняго класса жителей и, — сознаемся ужъ такъ и быть,— его нерѣдко можно услышать въ тамошнихъ губерніяхъ даже между помѣщиками и чиновниками. Во-вторыхъ: гг. критики во-все не имѣли въ-виду Галиціи, гдѣ по-малороссійски, или по-русински, что все равно, тоже говоритъ не одинъ простой народъ, и гдѣ это нарѣчіе, благодаря усиліямъ образованныхъ Русиновъ (противу чего суровые критики такъ положительно вооружаются), пріобрѣтаетъ исподволь формы развитія; какого именно развитія — это уже другое дѣло, о чемъ будетъ упомянуто ниже. Наконецъ, въ третьихъ: если бы даже по-малороссійски говорило нѣсколько милліоновъ одного простаго народа, то слѣдуетъ ли отсюда логически, что нарѣчіе столь многочисленнаго народонаселенія должно остаться неочищеннымъ и необработаннымъ? Кажется, что послѣ сказаннаго нами, можно утвердительно отвѣчать въ пользу малороссійскаго нарѣчія, и мы, держась этого мнѣнія, думаемъ, что взглядъ критиковъ, въ этомъ случаѣ, отчасти близорукъ и даже неправиленъ.

Какъ бы то ни было, не смотря на возгласы критиковъ, Малороссіяне продолжаютъ по-немногу обработывать свое нарѣчіе. Уже въ концѣ XVIII столѣтія они имѣли идею, что на малороссійскомъ нарѣчіи можно писать; самую идею понимали неправильно, но все же ее имѣли, и вслѣдствіе того появилась въ свѣтъ (1798) *Энеида*, выворoченная на-изнанку Котляревскимъ. Позже Котляревскій сочинилъ нѣсколько театральныхъ пьесъ, изъ которыхъ *Наталка-Полтавка*, по образцово-наивному характеру героини пьесы и типическимъ характерамъ другихъ лицъ, была бы украшеніемъ и не столь юной литературы. Въ то же время Артемовскій-Гулакъ началъ писать свои *Сказки*, въ которыхъ онъ явился превосходнымъ версификаторомъ, хотя языкъ у него и не совсѣмъ правиленъ.— Повѣсти Основьяненка (псевдонимъ), отличаясь вѣрнымъ изображеніемъ малороссійскаго быта, дышатъ чувствомъ и даже юморомъ. Его комедія *Шельменко* играна была съ большимъ успѣхомъ въ малороссійскихъ городахъ. Прибавимъ еще, что повѣсти того же писателя, на русскомъ языкѣ, помѣщаются въ лучшихъ русскихъ журналахъ. — Изъ молодыхъ писателей назовемъ: Тополи, Боровиковскаго, Шевченка, Гребенку. Тополи — Малороссіянинъ по-преимуществу. Никто болѣе его не проникнулся духомъ родной страны, народа и языка. Единственное произведеніе, имъ написанное, родъ драматической фантазіи, подъ заглавіемъ *Чари*, по теплотѣ чувства, которымъ оно согрѣто, по неподдѣльному юмору и народному колориту, составляетъ перлу малороссійской литературы. Боровиковскій, отлично владѣя малороссійскимъ языкомъ, кажется, испытываетъ (и съ большимъ успѣхомъ) въ своихъ стихотвореніяхъ его гибкость, силу и богатство: такъ разнообразны содержаніе и форма его стихотвореній, замѣчательныхъ еще своею пластическою стороною. — Въ

Na usiłowania ukształconych ludzi z pomiędzy Małorossyan, aby pisać w narzeczu narodowém, powstali surowi krytycy w pismach peryodycznych, iż po małorossyjsku pisać nie wypada, niby dla tego, że narzecze to jest mową samego tylko pospólstwa; iż wszelkie usiłowania w tym względzie *przynajmniéj* są dziwaczne i t. p. — Zobaczymy, czy mają słuszność krytycy? 1) Nie samo tylko pospólstwo mówi w narzeczu małorossyjskiém, lecz można słyszyć mówiących niém mieszczan, a nawet obywateli i urzędników małorossyjskich. 2) Krytycy wcale nie mieli na widoku Galicyi, gdzie po małorossyjsku czyli po rusińsku, co wszystko jedno, także mówi nie samo pospólstwo; gdzie narzecze to, dzięki usiłowaniom wykształconych Rusinów (przeciwko czemu krytycy tak surowo powstają), coraz przybiera formy bardziéj rozwinięte; ale jest to rzecz odrębna, o czém w krótkości będzie niżéj. Nakoniec 3) jeżeli po małorossyjsku mówi kilka milionów, składających się z samego pospólstwa, wypadaż wnioskować z tego, że narzecze tak licznego ludu, powinno zostać się nie oczyszczoném i nie wykształconém? Zdaje się, że z tego cośmy powiedzieli, stanowczo i korzystnie można wyrzec na stronę narzecza małorossyjskiego. Trzymając się tego zdania, myślimy, że wzrok krytyków w tym razie po części jest krótki, a nawet niedokładny.

Bądź jak bądź, pomimo niezadowolenia krytyków, Małorossyjanie pomału zajmują się wykształceniem swojego narzecza. Jeszcze w w. XVIII, powstała między niemi myśl, że w narzeczu małorossyjskiém pisać można; prawda, że samą tę myśl pojmowali jeszcze błędnie, jednakowoż już ona istniała, i w skutek czego wydaną była *Enejda*, trawersowana przez Kotlarewskiego. Późniéj Kotlarewski napisał kilka sztuk dramatycznych, z pomiędzy których *Natałka-Połtawka*, odznaczająca się naiwnym charakterem osoby głównie w niéj działającéj, i wydatnemi charakterami innych osób, byłaby ozdobą nawet nie tyle młodociané literatury. W tymże czasie Artemowski-Hułak, zaczął pisać swoje bajki, w których okazał się wybornym wierszopisem, chociaż język jego nie jest zupełnie czysty. — Powieści Osnowjanenka (pseudonim) dokładnie malują byt Małorossyjan, i przejęte uczuciem a nawet dowcipem. Komedyja jego: *Szelmenko*, z wielkiém powodzeniem, grywana po miastach małorossyjskich. Dodajmy, że powieści tego pisarza w języku rossyjskim umieszczane bywają w najlepszych rossyjskich pismach. — Z młodych pisarzy wskażemy Topoliego, Borowikowskiego, Szewczenka, Grebionkę. Topoli jest Małorossyjaninem w całém znaczeniu. Nikt więcéj nad niego nie przejął się duchem rodzinnego kraju, narodu i języka. Jedyny utwór jego, rodzaj fantazyi dramatycznéj, pod tytułem: *Czari*; uczucia w nim są wydatne, a dla nieprzymuszonego humoru i kolorytu narodowego,— stanowi perłę literatury małorossyjskiéj. — Borowikowski, piszący prawdziwym małorossyjskim stylem, zdaje się robi usiłowania (nawet pomyślne), aby sprobować jego giętkości, siły i bogactwa: treść i forma jego poezyj są nader rozmaite, i prócz tego odznaczają się sztuką plastyczną. W poezyach Szewczenka zawsze można znaleść albo

не знаем латину

стихотворенiяхъ Шевченка почти всегда можно встрѣтить или мысль или задушевное чувство.—Гребенка (нувеллистъ) пишетъ болѣе по-русски. Его повѣсть »Вѣрное лѣкарство«, напечатанная въ »Отечественныхъ Запискахъ«, принадлежитъ къ числу лучшихъ повѣстей на русскомъ языкѣ. Ему же мы обязаны изданiемъ сборника: *Ластовка*.—Что касается до памятниковъ народной литературы, то Малороссiяне могутъ похвалиться въ этомъ родѣ двумя прекрасными сборниками, изъ которыхъ одинъ (малороссiйскихъ народныхъ пѣсень) составленъ Максимовичемъ; другой (малороссiйскихъ и запорожскихъ историческихъ пѣсень) изданъ въ 6 книжкахъ Срезневскимъ, со множествомъ дополнительныхъ статей объ исторiи, этнографiи, о нравахъ и обычаяхъ малороссiйскихъ и запорожскихъ казаковъ, и т. п.

Обратимся къ сборнику Гребенки: *Ластовка*.

Въ *Ластовкѣ* помѣщено 5 статей въ прозѣ, кромѣ пролога и эпилога издателя, и 31 стихотворенiе. Капитальную статью въ прозѣ составляетъ повѣсть Основьяненка »Сердешна Оксана«, занимающая почти половину всего сборника. Эта повѣсть, прекрасно разсказанная, трогаетъ читателя до глубины души; только мы не можемъ не упрекнуть автора за избранный имъ сюжетъ. Въ »Сердешной Оксанѣ« описывается плачевная судьба молодой дѣвушки, которую обольстилъ одинъ негодяй; замѣтимъ однако жь, что подобные случаи въ малороссiйскомъ быту такъ рѣдки, что едва ли ихъ слѣдуетъ обращать въ достоянiе литературы.— Небольшой разсказъ того же автора »Пархимове снидання« написанъ въ другомъ родѣ и дышетъ непритворнымъ юморомъ. Вы не удержитесь отъ искренняго смѣха при описанiи забавныхъ приключенiй простяка Пархима, случившихся съ нимъ послѣ его женитьбы; но, прочитавъ разсказъ до конца, невольно пожалѣете о Пархимѣ.— Въ прологѣ »Такъ соби до землякивъ«, издатель сборника мастерски нарисовалъ картину сельскаго быта и роскошной природы Малороссiи.

Между стихотворенiями лучшiя принадлежатъ Боровиковскому, Гребенкѣ, Забѣлѣ, Чужбинскому и Шевченкѣ. Въ-подтвержденiе сказаннаго нами выше мнѣнiя о Боровиковскомъ, какъ о молодомъ поэтѣ съ прекраснымъ дарованiемъ, мы выпишемъ одно его стихотворенiе, подъ названiемъ »Чорноморець,« написанное на тему малороссiйской народной пѣсни (*). Вмѣстѣ съ тѣмъ, для русинскихъ нашихъ читателей, это стихотворенiе послужитъ образчикомъ, въ какомъ родѣ малороссiйскiе писатели развиваютъ родное нарѣчiе. Мы отъ себя здѣсь коротко скажемъ, что въ ихъ произведенiяхъ не льзя не замѣтить элементовъ велико-русскаго языка, такъ точно какъ у русинскихъ писателей преобладаютъ элементы церковнословянскiй и польскiй. Но, разнясь такимъ образомъ въ своемъ развитiи, древнее малороссiйское и русинское (га-

(*) Есть подобная и великорусская народная пѣсня, начинающаяся словами:

Ахъ, ты поле, поле чистое,
Ты, раздольеце широкое!

myśl albo głębokie uczucie.— Grebionka (powieściopisarz) pisze po większéj części po rossyjsku. Powieść jego: *Skuteczne lekarstwo* (w Pamiętnikach Ojczystych) należy do liczby najlepszych powieści w języku rossyjskim. Jemu także winniśmy wydanie zbioru różnych pism p. t. *Jaskółka*. Co się tyczy pomników piśmiennictwa narodowego, Małorossyanie mogą szczycić się w tym rodzaju z dwóch pięknych zbiorów; — jeden z tych (zbiór małorossyjskich pieśni ludu) wydany jest przez Maksimowicza, drugi (zbiór małorossyjskich i zaporożskich historycznych pieśni) wydany w 6-u poszytach przez Sreznieswskiego z mnóstwem dodatkowych artykułów, które tyczą się dziejów, etnografii, zwyczajów i obyczajów kozaków małorossyjskich i zaporożskich i t. p.

Teraz zajmiemy się zbiorem Grebionki: *Jaskółka*.

W *Jaskółce* zawiera się 5 artykułów prozą, prócz prologu i epilogu wydawcy, i 31 poezyj. Główniejszym artykułem prozą jest powieść Osnowjanenka: *Kochana Oksana* (*Serdeszna Oksana*), zajmująca prawie połowę całego zbioru. Powieść ta, pięknie napisana, napełnia głębokiém wzruszeniem duszę czytelnika; jednakże nie możemy pochwalić autora za obrany przez niego przedmiot. W *Kochanéj Oksanie* opisuje się nieszczęśliwy los młodéj dziewczyny, którą zwiódł jeden niegodziwiec; musimy tu zrobić uwagę, iż podobne zdarzenia w życiu Małorossyan tak są rzadkie, że wątpimy, ażeby można było robić je własnością literatury. Mała powiastka przez tegoż autora: *Śniadanie Parchima*, napisana jest w innym rodzaju i odznacza się prostotą dowcipu. Trudno wstrzymać się od śmiechu przy opisaniu zabawnych wypadków, które zdarzyły się z prostakiem Parchimem po jego ślubie; lecz przeczytawszy do końca powiastkę, mimowolnie przychodzi żałować Parchima. W prologu: *Tak sobie, do ziomków*, wydawca pomienionego zbioru po mistrzowsku skreślił obraz wiejskiego życia i roskosznéj małorossyjskiéj przyrody.

Najlepsze poezye napisali: Borowikowski, Grebionka, Zabieła, Czużbinski i Szewczenko. Na dowód cośmy dopiéro powiedzieli o Borowikowskim, jako o młodym poecie z pięknym talentem, przytaczamy tu jego poezyją: *Czarnomorzec (Czornomoreć)*, napisana podług małorossyjskiéj pieśni ludu (*). Będzie to wzór dla naszych czytelników, w jakim mianowicie rodzaju pisarze małorossyjscy swoje rodzime narzecze rozwijają. Powiemy tu krótko, że w ich utworach daje się spostrzedz żywioł języka wielko-ruskiego, tak samo jak u pisarzy rusińskich, ma wziętość żywioł kościelno-słowiański i polski. Lecz różniąc się takim sposobem w swojém rozwinięciu, dawne narzecze małorossyjskie i rusińskie (halickie), prze-

(*) Jest podobna do niéj pieśń ludu wielko-ruskiego, która zaczyna się od wyrazów:

Ach ty pole, pole czyste,
Ty szeroka przestrzeń i. t. d.

лицкое) нарѣчіе, сохранившееся въ народныхъ пѣсняхъ, пословицахъ и т. п., не представляетъ между собою никакого различія.

Чорноморець.

То не сирый туманъ
Съ Чорноморья пиднявъ,
Пиднимаються гусы то сиріи;
То не хмару снигивъ
Буйный витеръ навивъ —
Пиднимаються лебеди биліи.
Крычать гусы: ɡелъ, ɡелъ...
А за нымы орелъ
Испускаеться съ хмары высокои.
„Не тикайте вгори,
Гусы сири мои!
Пидождите орла, мои любіи!
Я не быты лечу,
Роспытаты хочу:
Чы не бачылы ясного сокола?
Чы не встритылы вы
Богатырь-головы,
Съ Чорноморіи доброго молодця?"
„Коло моря убытъ,
Чорноморець лежить;
Его ручкы лежать на тры штученькы,
Его нижки на зглядъ
Край дороги лежать;
Кризъ реберця—трава пробываеться.
Середъ степу того
Нихто къ тилу ёго
Изъ живои души не ласкаеться;
Тильки ластивкы тры,
Зъ-пидъ сидои горы,
Прыгортаються: першая ластивка
Маты ридна рыда;
А другая—сестра;
Третя ластивка—жинка покійного.

Де матуся рыда,
Тамъ кровава рика
Протикае до моря глыбокого;
Де ридненька сестра,
То вже ричка пройшла
И просохла, не влывшыся до моря;
А де жинка була,
И росыци нема,
И завьяла трава край покійного."

»Два отрывка изъ оперы ***Москаль-Чаривныкъ***,« Котляревскаго, кромѣ внутренняго своего достоинства, драгоцѣнны еще какъ голосъ изъ-за могилы творца малороссійской литературы. Весьма кстати, въ этомъ же сборникѣ, молодой поэтъ Шевченко почтилъ память его прекраснымъ стихотвореніемъ (»На вичну память Котляревскому«), исполненнымъ одушевленія и чувства. Котляревскій умеръ нѣсколько лѣтъ тому назадъ; но правильно выразился объ немъ молодой поэтъ:

Не вмре Кобзарь, бо на вики
Его слава прывитала.

Кромѣ повѣстей и стиховъ, читатель найдетъ еще въ ***Ластовкѣ*** малороссійскія народныя пѣсни, пословицы

chowane w pieśniach ludu, przysłowiach, i t. p., nie przedstawiają żadnéj innéj różnicy między sobą.

Czornomoreć.

To ne siryj tuman
S Czornomorja pidniaw —
Pidnimajutsja husy to sirii;
To ne chmaru snigiw
Bujnyj witer nawiw —
Pidnimajutsja lebedi bilii.
Kryczat' husy : geł, geł...
A za nymy oreł
Ispuskajet'sja s chmary wysokoi.
„Ne tikajte whori,
Husy siri moi!
Pidoždite orła, moi lubii!
Ja ne byty leczu,
Rospytaty choczu:
Czy ne baczyły jasnoho sokoła?
Czy ne wstrityły wy
Bohatyr' — hołowy,
S Czornomorii dobroho mołodcja?"
— „Koło morja ubyt,
Czornomoreć ležyt';
Joho ruczki ležat' na try sztuczeńki,
Joho nižki na zhlad
Kraj dorohi ležat';
Kriz rěbercja— trawa probywajet'sja.
Sered stepu toho
Nichto k tiłu joho
Iź žywoj duszy ne łaskajet'sja;
Tilki łastiwki try,
Z-pid sidoi hory,
Pryhortajut'sja: perszaja łastiwka
Maty ridna ryda;
A druhaja — sestra;
Tretja łastiwka — žynka pokijnoho.

De matusja ryda,
Tam krowawa rika
Protikaje do morja hłybokoho;
De ridneńka sestra,
To wže riczka projszła
I prosochła, ne wływszysja do morja;
A de žynka buła,
I rosyci nema,
I zawjała trawa kraj pokijnoho."

Czarnomorzec.

To nie szara mgła
Z Czarnomorza wznosi się,
To lecą gęsi szare;
To nie chmurę od śniegów
Burzliwy wiatr nawiał —
To łabędzie białe lecą.
Krzyczą gęsi: geł, geł...
A za niemi orzeł
Spuszcza się z za chmury wysokiéj.
„Nie ulatujcie w górę,
Szare gęsi moje!
Poczekajcie na orła, kochane moje.
Ja nie chcę napaść na was,
Chcę tylko zapytać was:
Czyście nie widzieli jasnego sokoła?
Czyście nie spotkali
Bohaterskiéj Głowy,
Z Czarnomorza, dzielnego junaka?"
— „Obok morza, zabity,
Czarnomorzec leży,
Jego ręce zrąbane na trzy części,
Jego nogi rozrzucone,
Przy drodze leżą;
Przez żebra — trawa przerasta.
Wśród stepu tego,
Nikt ciała jego
Z żyjących nie przyjdzie odwiedzić;
Tylko trzy jaskółki,
Z pod siwéj góry,
Uwijają się: piérwsza jaskółka —
To matka rodzona, płacząca,
A druga — siostra,
Trzecia jaskółka — to żona nieboszczyka.

Gdzie matka płacze —
Tam rzeka krwawa
Płynie aż do głębokiego morza;
Gdzie siostra rodzona —
Tam już rzeka przeciekła
I wyschła nie wlawszy się do morza.
A gdzie żona płakała,
Tam już i rosy niema,
I zwiędła trawa obok nieboszczyka.

Dwa ustępy z opery: *Żołnierz-Czarownik*, przez Kotlarewskiego, prócz wewnętrznéj swojéj wartości, są nieoszacowane, jest to jakoby głos z grobu twórcy literatury małorossyjskiéj. — Bardzo właściwie, w tymże zbiorze, młody poeta Szewczenko, uświęcił pamiątkę tego męża pięknym wierszem (*Na wicznu pamjat' Kotlarewskomu*), pełnym natchnienia i czucia. Kotlarewski umarł kilka lat temu; lecz jak powiedział o nim młody poeta:

Ne wmre Kobzar' bo na wiki
Joho sława prywitała!

to jest:

Spiewak nie umrze na wieki —
Bo sława go przywitała.

Prócz powieści i poezyj, czytelnik jeszcze znajdzie w Jaskółce małorossyjskie pieśni ludu, przysłowia i za-

и загадки. Приведемъ одну прелестную пѣсню, нѣсколько пословицъ и загадокъ.

Пѣсня.

Даешъ мене, мій батеньку,
И самъ бачышъ;
Та не разъ, не два
Ты за мною та заплачешъ.
Якъ вышенькы, черешенькы,
Та цвистымуть,
Якъ дивочкы та виночкы
Та плыстымуть,
Мымо твои вориточка
Та нестымуть;
Та небудуть та до хаты
Прывертаты,
Та небудуть виконечка
Видсуваты,
Та не будуть Галочки
Выклыкаты.

Пословицы.

Не Богъ на смерть веде,
Самъ чоловикъ иде.

Половина свита скаче;
А половина — плаче.

Поможы, Боже, нежонатому;
А жонатому й жинка поможе.

Товаръ у вози,
А надія у Бози.

Тогди сыроти Велыкъ-день —
Якъ сорочка била.

Загадки.

Крыкнула утка
На мори чутка:
Збыглыся дитки
Не одныи матки.
(*Церковный колоколъ и прихожане*).

Що въ хати нетесане?
(*Паутина*).

Прыйшовъ хтось,
Та взявъ щось:
Бигъ бы за нымъ —
Та не знаю за кимъ.
(*Огонь*).

Ни виконъ, ни дверей,
Повна церква людей.
(*Огурецъ*).

Что касается до другаго сборника, подъ заглавіемъ *Мотыль*, то мы не получили его еще изъ Львова; когда получимъ, не замедлимъ представить нашимъ читателямъ разборъ его въ отдѣлѣ *Библіографіи*.

Ө. Евецкій.

gadnienia. Przytaczamy jednę piękną piosnkę, tudzież kilka przysłów i zagadnień.

Piosnka.

Dajesz mene, mij bateńku,	Oddajesz mnie za mąż, mój tatuniu,
I sam baczysz;	I sam na to zezwalasz,
Ta ne raz, ne dwa	Lecz nie raz i nie dwa
Ty za mnoju ta zapłaczesz.	Ty po mnie zapłaczesz. —
Jak wyszeńky, czereszeńky,	Kiedy wiśnie czereszuie
Ta cwistymut',	Będą kwitły,
Jak diwoczky ta winoczky	Kiedy dziewczęta wianeczki
Ta płystymut',	Będą pletły,
Mymo twoi woritoczka	I mimo twojéj bramy
Ta nestymut';	Będą je nieśli,
Ta ne budut' ta do chaty	Lecz nie będą do chaty
Prywertaty,	Przychodzić,
Ta ne budut' wikoneczka,	Lecz nie będę okienka
Widsuwaty,	Odsuwać;
Ta ne budut' hałoczki	Lecz nie będą Haneczki
Wykłykaty!...	Wywoływać!...

Przysłowia.

Ne Boh na smert' wede,	Nie Bóg wiedzie do śmierci,
Sam człowik ide.	Lecz sam człowiek do niéj idzie.
Połowina swita skacze,	Połowa świata płacze,
A połowina — płacze.	A połowa — skacze,
Pomoży, Boże, neżonatomu,	Dopomóż, Boże, nieżonatemu,
A żonatomu j żynka pomoże.	Bo żonatemu żona dopomoże.
Towar u wozi,	Towar na wozie,
A nadija u Bozi.	A nadzieja w Bogu.
Tohdi syroti Welyk-deń,	Wtedy dla sieroty Wielkanoc,
Jak soroczka biła.	Kiedy ma koszulę białą.

Zagadnienia.

Kryknuła utka,	Krzyknęła kaczka,
Na mori czutka:	Czujna na morzu:
Zbyhłysja ditky	Zleciały się dziatki,
Ne odnyi matky.	Nie jednéj matki.
	(*Kościelny dzwon i parafijanie.*)
Szczo w chati netesane?	Co w chacie jest nie ociosane?
	(*Pajęczyna.*)
Prijszow chtoś,	Przyszedł ktoś
Ta wzjaw szczoś:	I wziął coś;
Bih by za nym,	Leciałbym za nim,
Ta ne znaju za kim.	Lecz nie wiem za kim.
	(*Ogień.*)
Ni wikon, ni dwerej,	Ani okien, ani drzwi, —
Powna cerkwa ludej.	Pełno ludzi w kościele.
	(*Ogórek.*)

Co się zaś tyczy innego jeszcze zbioru, pod tytułem: *Motyl*, nie otrzymaliśmy go dotąd ze Lwowa; jak tylko odbierzemy to pismo, natychmiast podamy jego rozbiór w oddziale *Bibliografii*.

T. Jewiecki.

НОВѢЙШЕЕ НАПРАВЛЕНІЕ СЕРБСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ВЪ ВЕРХНЕЙ ЛУЖИЦѢ.

Статья І. П. Іордана.

Обѣ Лужицы еще населены народомъ, въ числѣ почти 250,000 душъ, котораго общеупотребительный и природный языкъ есть *вендскій*, или, какъ самъ онъ называетъ его, *сербскій* (serbska ryć). Не съ 5-го столѣтія, какъ обыкновенно утверждаютъ въ Германіи, но съ незапамятныхъ временъ населялъ этотъ народъ сѣверо-восточную Германію, и до сего времени еще сохранилъ, во всей чистотѣ, не только свой языкъ, но и свои древніе обычаи, свою особенность въ одеждѣ, въ построеніи домовъ, и наконецъ образъ жизни, однимъ словомъ, свою народность. Зависимость, на которую обрекла этотъ народъ самовластная судьба, еще съ IX по X в., произвела то, что все умственное образованіе и развитіе его, уже въ то время достигшія гораздо высшей степени, чѣмъ у того народа, которому онъ былъ подвластенъ, вдругъ были остановлены, и всѣ благодѣтельныя послѣдствія народной образованности, уничтожены однимъ ударомъ. Жрецы были изгнаны, какъ язычники, а вмѣстѣ съ ними исчезли вѣра и всѣ знанія въ народѣ.

Наконецъ пробудилась заботливость о сербскомъ народѣ, которая обнаружившись сначала въ изустномъ употребленіи его языка, вскорѣ упрочила его памятники письмомъ и печатаніемъ. Еще около 1550 г., если не раньше, сдѣланъ былъ переводъ Новаго Завѣта, который остался въ рукописи и, можетъ-быть въ подлинникѣ, находится въ королевской библіотекѣ, въ Берлинѣ. Въ это же время, кажется, заведена въ Урахѣ словянская типографія барономъ Унгнадомъ, гдѣ были напечатаны многія, важныя, духовныя сочиненія на древле-словянскомъ языкѣ; но она не удержалась, и такимъ образомъ рукопись, любопытная по древности языка, осталась ненапечатанною до-сихъ-поръ.

Въ 1597 году переведенъ былъ краткій лютеровъ катехизисъ (въ вопросахъ и отвѣтахъ) Ворехомъ, пасторомъ въ Гёде, близъ Будешина. Послѣ напечатано было также множество евангелическихъ религіозныхъ сочиненій, которыя почти цѣликомъ переводились пасторами и школьными учителями съ нѣмецкаго. Новый Завѣтъ, по переводу Лютера, изданъ былъ въ 1706 г.; полная Библія только въ 1728 г., требникъ въ 1636, а первая книга духовныхъ пѣсней въ 1710.— Католики пріобрѣли книгу духовныхъ пѣсней въ 1696 г., потомъ, въ 1716 г., слѣдовалъ латинскій требникъ съ сербско-нѣмецкими формами и вопросами. Перевода Библіи до того времени у нихъ не было, а Новый Завѣтъ, большею частію, только помѣщенъ въ »*Событіяхъ новаго союза съ церковью Господа нашего Іисуса Христа*«, изд. Тецелиномъ Митомъ. Сербская литература почти исключительно состоитъ

NOWSZE DĄŻENIA LITERATURY SERBSKIEJ W GÓRNÉJ ŁUZYCY.

przez J. P. Jordana (*).

W obu Łużycach mieszka jeszcze naród, którego ludność dochodzi blisko 250,000, i którego zwyczajnym i rodowitym językiem jest *wendzki*, czyli, jak sam lud go nazywa *serbski* (serbska ryć). Od czasów najdawniejszych, nie zaś dopiéro od V-go wieku (**), jak zazwyczaj utrzymują w Niemczech, naród ten zamieszkiwał północno-wschodnią część Niemiec i aż dotąd zachował w całéj czystości nie tylko swój język, ale swoje dawne zwyczaje, ubiór, zabudowanie domostw i sposób życia, słowem swoję narodowość. Zawisłe położenie, na które los przeznaczył ten naród, jeszcze od w. IX do X., zrządziło, że jego umysłowe wykształcenie i rozwinięcie, już na ten czas będąc na wyższym stopniu, aniżeli u ludu, od którego zawisł, nagle zostało wstrzymane, a wszelkie pomyślne wypadki kultury narodowéj, znikły pod jednym ciosem. Kapłani zostali wypędzeni, jako bałwochwalcy, i razem z nimi zagładzoną została wiara i wszelka wiedza ludu.

Nakoniec obudziła się troskliwość o naród serbski, która wykryła się naprzód w ustném używaniu jego języka, wkrótce potém zachowała od zagłady jego pomniki przez druk i pismo. Jeszcze około roku 1550 (***) jeżeli nie wcześniéj, uskutecznionym został przekład Nowego Testamentu, który pozostał w rękopiśmie, i może w oryginale, znajduje się w bibliotece królewskiéj w Berlinie. Zdaje się, że w tym czasie, założoną została w Urach drukarnia słowiańska przez barona Ungnad, gdzie wydrukowano wiele ważnych dzieł duchownéj treści w języku starosłowiańskim; lecz drukarnia ta nie utrzymała się, i takim sposobem rękopism, ciekawy ze względu na dawny język, został dotychczas niewydrukowanym.

W r. 1597 przetłumaczony krótki katechizm Lutra (w pytaniach i odpowiedziach) przez *Worecha*, (Wauri-

(*) Artykuł ten, jak to powiedzieliśmy w przeszłym n-rze pisma naszego, wyjęty jest z *Blätter für literarische Unterhaltung*. Podług niego *obrobionym* został tejże treści artykuł w *Roczn. Kryt. Lit.* (n-r 19 i 20). Mocno przepraszamy szanownego i głównego redaktora *Roczników*, ale niechaj pozwoli sobie powiedzieć, że w rzeczach literackich nie możemy bezwarunkowo polegać na powadze p. Fr. Henryka Lewestama. Chociaż tenże p. Lewestam w *Rocznikach* swoich *obrobił* (jak sam wyznaje w n-rze 23 Rocz.) artykuł p. Jordana, jednakowoż takowe *obrobienie* nie zdawało nam się dosyć ważném, aby mogło zastąpić pierwotwór. — Przeczytawszy bowiem w oryginale artykuł p. Jordana, niezmiernie dziwiliśmy się, że p. Fr. Henryk Lewestam, Redaktor Główny Roczników Krytyki Literackiéj, opierając się na powadze tak zasłużonego i wszechstronnie wykształconego autora, jakim jest p. Jordan, nie podał jego nadzwyczaj ciekawego artykułu w pierwotworze, ale go tylko *obrobił*, (do takiego stopnia, że w naszych poprzednich doniesienicch o tychże przedmiotach, daleko więcéj powiedziano). Niech teraz czytelnicy raczą porównać obydwa artykuły. *Przypisek Redaktora.*

(**) Zaś w Rocznikach 3-go!

(***) W Rocznikach 1558 roku! —

изъ сочиненій религіозныхъ, по весьма простой причинѣ: всѣ сербскіе писатели, до новѣйшаго времени, были духовные.— По части грамматики можно назвать только сочиненіе Захаріи Бирлинга, пастора въ Поршвицѣ: »Didascalia sive orthographia Vandalica« (Будешинъ, 1689 г.); это начальный опытъ въ сербскомъ правописаніи и грамматикѣ; сюда же принадлежитъ небольшая книжка: Principia linguae vandalicae seu wendicae (Прага 1679 года), Іезуита Якова Тицинуса, автора *Исторіи благословеннаго Розенталя* и нѣкоторыхъ другихъ религіозно-полемическихъ сочиненій. Онъ старался установить сербское правописаніе, сближая его съ чешскимъ, по примѣру З. Бирлинга, и въ этомъ отношеніи служитъ образцомъ для всѣхъ послѣдующихъ католическихъ писателей. Георгъ Маттеи, пасторъ въ Кольмѣ (вмѣстѣ съ другими четырьмя переводчиками Новаго Завѣта и евангелическаго требника) отдалился отъ предшественниковъ, и въ своей сербской грамматикѣ (изд. въ Будешинѣ, 1721 года) слѣдовалъ нѣмецкому правописанію. Чрезъ это онъ ввелъ столько несообразностей и неудобствъ, что каждый изъ новѣйшихъ писателей, болѣе или менѣе, необходимо долженъ былъ измѣнять правила правописанія.

Тоже сдѣлалъ Зейлеръ, теперешній пасторъ въ Лазахъ, въ своей сокращенной грамматикѣ сербскаго языка, которая, по своей краткости и основательности, многими признана за полезное и удобное руководство. Изъ лексикографическихъ сочиненій мы имѣемъ только два: De originibus linguae sorabicae M. Abrah. Frencelii (Будешинъ и Цитава, 1693-96); что касается до плана, то это исполинскій трудъ, котораго только 1-я часть вышла въ свѣтъ. Авторъ разсматриваетъ языкъ не съ надлежащей точки зрѣнія; каждое сербское слово онъ считаетъ еврейскимъ, коверкая и ломая его до-тѣхъ-поръ, пока въ чемъ-нибудь найдетъ хотя отдаленное созвучіе съ еврейскимъ. Такимъ образомъ имена нарицательныя, упоминаемыя въ 1-й части, онъ раздѣляетъ на слова, въ которыхъ $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{10}$ и т. д. принадлежитъ еврейскому языку; каждый отдѣлъ порознь расположенъ алфавитически, и потому это сочиненіе, какъ словарь, неудобно для употребленія, тѣмъ болѣе, что въ немъ отвсюду собрано множество разсказовъ, хроникъ, разсужденій и прочихъ, подобныхъ имъ, прибавленій. Гораздо полнѣе, хотя и не столь ученый »Vocabularium latino-sorbicum,« Георга Авг. Свотлика (Будешинъ 1721), единственный у насъ словарь, располо-

chius) pastora w Gëde, niedaleko Budeszyna. Późniéj wydrukowano także mnóstwo ewangelickich dzieł duchownéj treści, które prawie dosłownie tłumaczone były z niemieckiego przez pastorów i szkolnych nauczycieli. Nowy Testament, podług przekładu Lutra, wydany w r. 1706, całkowita Biblia dopiero w r. 1728, rytuał kościelny tegoż wyznania w r. 1636; pierwsza księga kościelnych śpiewów, w r. 1710, po któréj w r. 1716 wyszedł rytuał kościelny łaciński w serbsko-niemieckich formach i pytaniach. Przekładu biblii Serbowie nie mieli do tego czasu; zaś Nowy Testament po większéj części mieści się tylko *w wypadkach nowego związku naszego Pana Jezusa Chrystusa* przez Tecelinusa Mietha.—Literatura Serbska prawie wyłącznie składa się z dzieł treści duchownéj; a to z przyczyny bardzo prostéj, że wszyscy serbscy pisarze, aż do czasów najnowszych byli ze stanu duchownego. Co do grammatyki, można wskazać tylko na dzieło Zacharii Birlinga, pastora w Porszwicy: »Didascalia sive orthographia vandalica (Budeszyn, 1689 r.), — są to zarysy początkowe serbskiéj pisowni i grammatyki; tutaj należy także małe dziełko: Principia linguae vandalicae seu wendicae (Praga, 1679 r.) przez Jezuitę Jakuba Ticinusa, autora *Historyi błogosławionego Rosenthala* i niektórych innych dzieł religijno-polemicznych. Usiłował on ustalić pisownię serbską, zbliżając ją do czeskiéj, idąc za przykładem Birlinga, i w tym względzie był wzorem dla wszykich następnych katolickich pisarzy. Jerzy Matthaei, pastor w Kolmie (razem z innemi czterema tłumaczami Nowego Testamentu i mszału ewangelickiego) zboczył z drogi swoich poprzedników i w serbskiéj grammatyce, przez siebie wydanéj w Budeszynie, w r. 1721, naśladował pisownią czeską. Przez to wprowadził tyle niestosowności i niedogodności, że każdy z nowszych pisarzy, mniéj więcéj, koniecznie musiał zmieniać prawidła pisowni.

Toż samo uczynił Sejler, dziś pastor w Łazach, w swojéj krótkiéj grammatyce języka serbskiego, która dla treściwości i gruntownych zasad, przez wielu uznaną jest za pożyteczną i dogodną do użycia. Z liczby dzieł leksykograficznych mamy tylko dwa: *De originibus linguae sorabicae M. Arah. Frencelii.* (Budeszyn i Cytawa, 1693—96); co się zaś tyczy planu, jest to praca olbrzymia, któréj dopiéro 1-sza część ukazała się na świat. Autor nie z należytego stanowiska zapatruje się na język; każdy serbski wyraz uważa za hebrajski, przekręcając i przeistaczając go, aż dopóki w czémkolwiek nie znajdzie chociaż dalekiego współ-brzmienia z językiem hebrajskim. Takim sposobem imiona pospolite, zawarte w 1-éj części, dzieli na wyrazy, w których $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{10}$ i t. d. należy do języka hebrajskiego; każdy dział ułożony alfabetycznie, a więc dzieło to, jako słownik, jest niedogodne do użycia, tém więcéj, że w niém zewsząd mnóstwo jest zebranych powieści, kronik, rozpraw i innych tym podobnych dodatków. Daleko jest dokładniejsze, chociaż nie tyle uczone: »Vocabularium latino-sorbicum« przez Jerz. Aug. Swotlika, (Budeszyn, 1721 r.), — jedyny u nas słownik uporząd-

ложенный по азбучному порядку, но, къ сожалѣнію, латинско-сербскій.

По медицинѣ сербская литература не произвела ничего, кромѣ *Основаній повивальнаго искусства*, переведенныхъ съ нѣмецкаго, и небольшой книжки съ предлиннымъ заглавіемъ, въ которой заключаются только отдѣльныя правила, какъ нужно лечить отъ укушенія бѣшеной собаки, отъ угара, отъ чумы, какъ поступать съ утопленниками и т. п. Этимъ заключается рядъ ученыхъ и неученыхъ сочиненій стараго періода сербской литературы. Еще долженъ я назвать одно странное и небольшое сочиненіе, единственное въ своемъ родѣ. Когда во Франціи вспыхнула революція, то для подданныхъ Саксоніи написано было особенное увѣщаніе, чтобъ они не увлекались новыми идеями; правительство не забыло тогда и сербскихъ своихъ подданныхъ, и на ихъ собственномъ языкѣ (что послѣ ни разу не повторилось) убѣждало твердо стоять за короля и отечество.

При всеобщемъ интересѣ, какой возбудили, такъ долго остававшіеся незамѣтными, народы восточной Европы, Словяне,—и въ нашихъ Лужицахъ, особливо въ юномъ поколѣніи, родилось стремленіе къ чему-то высшему, при содѣйствіи нравственныхъ силъ. Это стремленіе, многостороннимъ образомъ проявляясь въ народномъ духѣ, и въ нашихъ Лужицахъ должно было произвести совершенный переворотъ. Въ этомъ новомъ чисто-народномъ духѣ уже образовались нынѣ два ученыя общества: одно въ Вратиславѣ изъ Сербовъ, при тамошнемъ университетѣ, другое, вскорѣ послѣ него, въ Будешинѣ, изъ учениковъ тамошней гимназіи. Хотя эти общества не слишкомъ много имѣютъ членовъ, однако жь пламенно и неутомимо стремятся къ своей цѣли. Сверхъ этихъ двухъ обществъ есть много людей, которые, дѣйствуя въ ихъ духѣ, отъ всего сердца желаютъ, чтобы сербскій народъ скоро и вполнѣ могъ почувствовать благотворныя послѣдствія просвѣщенія.

Какъ ни коротокъ періодъ возрожденія духовной жизни у сербскаго народа, но въ немъ уже обнаружилось много силы и дѣятельности, и мы можемъ указать на нѣсколько сочиненій, которыя, явившись въ-слѣдствіе этого новаго возрожденія, неопровержимо свидѣтельствуютъ и о его направленіи. Всѣ они вышли въ нынѣшнемъ (1841) году, и потому могутъ быть еще новостію для чатателей.

(Окончаніе слѣдуетъ).

kowany alfabetycznie, lecz szkoda, że jest łacińsko-serbskim.

Z nauk lekarskich literatura serbska nie wydała, nic, prócz *Nauki Położniczej*, tłumaczonéj z niemieckiego, i małego dziełka, z niezmiernie długim tytułem, zawierającego tylko szczegółowe prawidła, jak należy leczyć ukąszonych od psa wściekłego, uduszonych od swędu, zarażonych dżumą, jak obchodzić się z topielcami i t. p. — Tu kończy się rzęd dzieł uczonych i nie uczonych dawnego okrésu literatury serbskiéj. — Muszę jeszcze uczynić wzmiankę o jedném osobliwém dziełku, jedyném w swoim rodzaju. Kiedy we Francyi wybuchła rewolucya, dla poddanych Saksonii napisane było upomnienie, aby nie uwodzili się nowemi ideami; w ten czas rząd nie zapomniał i swoich serbskich poddanych, i w ich własnym języku (co potém ani razu nie powtórzyło się) napominał, aby pozostali wiernemi królowi i krajowi.

Przy ogólnym interesie, jaki wzbudziły narody wschodniéj Europy, to jest Słowianie, na których tak długo niezwracano uwagi,—i w naszych Łużycach, szczególniéj w młodém pokoleniu, powstał popęd do znaczenia wyższego za pośrednictwem sił moralnych. Ten popęd wielostronnie objawiając się w duchu krajowym, i w naszych Łużycach musiał sprawić zupełną reformę. — W tym nowym czysto-narodowym duchu utworzyły się teraz dwa naukowe towarzystwa, jedno w Wrocławiu z Serbów przy tamtejszym uniwersytecie, drugie w krótce po niém, w Budeszynie, przy gimnazyum. Chociaż towarzystwa te nie wiele członków liczą, jednakowoż gorliwie i niezmordowanie dążą ku swojemu celowi. Prócz tych dwóch towarzystw, jest wiele mężów, którzy działając w tym samym duchu, z całego serca życzą, aby lud serbski w krótce i zupełnie mógł uczuć dobroczynne skutki oświaty.

Pomimo tego, że okres odrodzenia się życia duchowego u Serbów nieistnieje oddawna, przecież wyjawiło się w niém wiele siły i działalności, i już możemy wskazać kilka dzieł, które jako skutek tego nowego odrodzenia, widocznie i niezaprzeczenie świadczą o chwalebnych usiłowaniach. Wszystkie te dzieła ukazały się w r. 1841, i dla tego są jeszcze nowością dla czytelników.

(Dokończenie nastąpi).

BIBLIOGRAFIA.

LITERATURA ROSSYJSKA.

Лекціи статистики, читанныя въ Императорскомъ Харьковскомъ университетѣ Адъюнктомъ Александромъ Рославскимъ. (Lekcye statystyki, czytane w Cesarskim charkowskim uniwersytecie, przez Adjunkta Aleksandra Rosławskiego. Charków. 1841., in 8, str. 143).

Autor z nowego stanowiska zapatruje się na swój przedmiot, i podaje nam mnóstwo ciekawych i nowych faktów. Część 1-szą swojego dzieła wyłącznie poświęca na roztrzygnienie wątpliwego pytania, czy Statystyka jest nauką? — W części drugiéj zajmuje się wykładem systematu Statystyki. — Tu w dodatkach dołącza rys statystyczny główniejszych państw Europy, zasługujący na wielką uwagę dla nowości przedmiotów w nim zawartych.— Udzielamy naszym czytelnikom z tego rysu wiadomości o narodowéj oświacie w Rossyi: „W r. 1787 uczących się w Rossyi było tylko 11,158, lecz w 1834 r. 244,993; a więc, w przeciągu 47 lat, ich liczba powiększyła się 22 razy. Z 244,993 młodych ludzi, uczęszczających w r. 1834 do publicznych naukowych zakładów 77,883 należało do zarządu Ministerium Oświecenia, i 57,372 do zarządu Duchownego. Jeżeli porównamy ogólną liczbę uczących się do ludności cesarstwa, która w r. 1834 składała się z 50,586,000, wypadnie, że w Rossyi w zakładach publicznych pobiera nauki 1 z 210, lecz nie z 700, jak przypuszczali statystycy zagraniczni, zasadzając się tylko na liczbie uczących się pod zarządem Ministerium Oświecenia. W ostatnich czasach oświata narodowa w Rossyi postąpiła jeszcze daleko więcéj. W r. 1838 uczniów w zakładach duchownych już było 61,836, zaś uczących się pod zarządem Ministerium Oświecenia blisko 96,912, z téj liczby 2,843 pobierało nauki w Wyższych Naukowych Zakładach (6 uniwersytetach, liceach i instytucie pedagogicznym), zaś 95,069 w średnich i niższych. — O postępach oświaty w Rossyi można także sądzić z niezwykłego ruchu w literackiéj działalności: przed r. 1801 wszystkich dzieł, w języku rossyjskim wydano 2,000, w téj liczbie więcéj jak 2/3 tłumaczeń. W pierwszych pięciu latach tego stulecia, co rok w przecięciu wychodziło dzieł 326, zaś w r. 1831 wydano samych dzieł oryginalnych 600 i prócz tego 124 tłum. W liczbie dzieł oryginalnych w języku rossyjskim było 431 dzieł. W r. 1833 wyszło dzieł 635, które podług treści przedmiotów dzieliły się jak następuje: 184 z literatury pięknéj, 53 medycznych, 33 historycznych, 16 jeograficznych, statystycznych i opisów podróży, 26 o prawnictwie i polityce, 29 tyczących nauk przyrodzonych, 25 matematycznych i traktujących strategiją, 28 dzieł teologicznych, 46 w przedmiocie grammatyki powszechnéj, 5 filozofii i t. d. W r. 1838 liczba dzieł oryginalnych wydanych w cesarstwie dochodziła 777, tłumaczeń 116, ogółem: 893, nie licząc tu wychodzących w ten czas pism peryodycznych, których było 51. — Wydane dzieła i pisma czasowe zajmowały blisko 15,365½ arkuszy druku.

ROZMAITOŚCI.

NOWOŚCI Z LITERATURY ROSSYJSKIÉJ. — W 2-m n-rze *Syna Ojczyzny* między innemi zajmującemi artykułami, mieszczą się: *Chitana* powieść Cerwantesa, tłumaczona z hiszpańskiego; dokończenie artykułu: *Znakomity proces Don Karola* (także tłumaczony z hiszpańskiego); *Adel i Schoi*, kraje północnowschodniéj Afryki.—Już wyszły cztery numera Repertoaru rossyjskiego i wszystkich europejskich teatrów (zawiera nader interesujące artykuły, tyczące się sztuki dramatycznéj, i różne wiadomości o teatrach w Dreznie, Stutgarcie, Wiedniu, Rzymie i Wenecyi). Wyszedł t. I. niezmiernie ciekawego dzieła, pod tytułem: *Konstantynopol i Turcy*. (Mają być dwa tomy). Edycya przepyszna w całém znaczeniu tego wyrazu, i ozdobiona 96 rycinami, robionemi na stali w Londynie. — Wkrótce wyjdzie 1-szy poszyt innéj jeszcze pięknéj edycyi: *Historya Frydryka W.*, z rycinami; — również nowe dzieło: *Finlandya i Finlandczycy*; — zawierać będzie ciekawe wiadomości o tym mało-znanym kraju, i o jego mieszkańcach. Ukazały się także na widok publiczny trzy poszyty *Historyi Piotra Wielkiego* z 500 rycinami; — 2 numera pisma peryodycznego dla dzieci pod tytułem: *Gwiazdeczka*, redakcyi Pani *Iszymow*. — Pismo peryodyczne pod napisem: *Czytania Niedzielne*, wydawane przez Akademiją Duchowną w Kijowie, będzie wychodziło i w następującym swoim roku, który się kończy i zaczyna z piérwszym dniem Wielkanocy. — Wyszły dwa numera pisma peryodycznego: *Latarnia Morska* (w n-rze 2-m szczególniéj zastanawiają Listy Arcybiskupa Feofana Prokopowicza, anekdoty o Derżawinie; życie prywatne Suworowa; myśli Napoleona o boskości religii chrześciańskiéj). — W 3-m n-rze Biblioteki do Czytania zawiera się interesujący artykuł p. Sękowskiego: Pamiętniki Resmi-Achmed Efendego, ministra tureckiego spraw zagranicznych, o prowadzeniu, początku i najważniejszych wypadkach wojny między Turcyą a Rossyą (1768—1776). W 3-m n-rze *Pamiętników Ojczystych* mieści się mnóstwo nader ważnych i zajmujących artykułów, jak np. poezye Lermontowa; Próżny Dar, powieść Zaneidy R-wéj; Margierita, romans Suliera; Drugi artykuł o Göthem: Göthe w Wejmarze (1775—1796),—

podróż do Włoch; *Znajomość z Szyllerem*. — W Bibliografii podany jest rozbiór 33 dzieł rossyjskich, które ukazały się w miesiącu Styczniu; w oddziale literatury zagranicznéj zawierają się najnowsze wiadomości o literaturze angielskiéj i francuzkiéj. — Nie wyliczamy mnóstwa wybornych artykułów pod Rozmaitościami (wszystkich jest 67). — N-r 11 *Dziennika Ministeryum Ośw. Narodow.* z roku 1841, (numer spóźniony, ukazał się dopiero w tym roku), zawiera mnóstwo nader ciekawych artykułów: Przegląd literatury czeskiéj podług Winarzyckiego, (w jednym czasie zetknął się z artykułem tejże treści umieszczonym w *Jutrzence*); Rys pierwszego okrésu historyi rossyjskiéj; wyciąg z protokółu posiedzeń Kommissyi Archeograficznéj, o centralnéj sprzedaży książek szkólnych w królestwie bawarskiém; nowe dzieła w języku rossyjskim; przegląd pism peryodycznych wychodzących w Rossyi i Rozmaitości.

СМѢСЬ.

НОВОСТИ ПОЛЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ. — Только-что вышелъ альманахъ духовнаго содержанія, подъ заглавіемъ: *Аллелуя* (выходитъ уже 3-й годъ). Это прекрасный подарокъ на Свѣтлый Праздникъ для лицъ католическаго вѣроисповѣданія. Изданіе его чрезвычайно красиво, картинки въ немъ прекрасны, статьи читаются съ удовольствіемъ и доставляютъ истинно-духовную пищу. Вотъ ихъ заглавія: Іисусъ Христосъ, Наука жизни, Жизнеописаніе Станислава Лубеньскаго, епископа плоцкаго, Надежда временная и вѣчная, Петръ Канизій, Историческое извѣстіе о церкви Пресвятой Дѣвы Маріи въ Варшавѣ, Викентій Ляриненьскій, Послѣднее утѣшеніе и послѣдная услуга, О набожности польскихъ горцевъ, Благословеніе папы въ день Воскресенія Христова, О монастырѣ Бернардинскомъ, Вліяніе на изящныя искусства поклоненія Матери Божіей, Объ исповѣди, Описаніе горы Кальваріи, извѣстной подъ именемъ Новаго Іерусалима, Сны, предчувствія и призраки, Вознесеніе Господне, Церковь св. Карла Баромея въ Варшавѣ и Разныя Мысли.

Вышли нумера 8 и 9 *Ученаго Обозрѣнія.* Особенно замѣчательныхъ статей мы въ нихъ не встрѣтили, но насъ изумила критика на Слов. Древ. Шафаржика (въ 8 нум.). Странное дѣло, что въ польской литературѣ мы до-сихъ-поръ еще не находили дѣльныхъ замѣчаній на великій трудъ ученаго Чеха. Въ упомянутой нами статьѣ авторъ грозно разсуждаетъ о Скиѳахъ, Сарматахъ и Меотахъ; силится доказать, что они одинъ и тотъ же народъ, что они Индійцы и вмѣстѣ Словяне. Право, не шутимъ, такъ написано. Неизвѣстный намъ авторъ этой статьи (подъ которой стоитъ только буква Р.) восклицаетъ слѣдующимъ убѣдительнымъ образомъ: „Неосновательное опроверженіе нашихъ (т. е. польскихъ) древнихъ писателей — должно было имѣть пагубное вліяніе на самое сочиненіе г. Шафаржика, ибо въ мірѣ ученомъ, какъ и въ мірѣ житейскомъ, несправедливость всегда ведетъ къ худому. (Bezwzględne potępienie naszych dawnych pisarzy, musiało zgubny wpływ wywrzeć na samoż dzieło p. Szafarzyka, bo w świecie naukowym, równie jak w świecie życia, niesprawiedliwość zawsze na złe wychodzi). Наконецъ глубокомысленный изслѣдователь спрашиваетъ: „Объяснилъ ли сколько нибудь г. Шафаржикъ своимъ трудомъ первобытное состояніе и названіе Словянъ? Что новаго сказалъ онъ относительно этого? Ничего! Отвѣчаетъ г. Р. и продолжаетъ такъ: „Ибо онъ призналъ Словянами однихъ только Венедовъ, о чемъ, еще во времена давнія, знали и писали всѣ наши лѣтописцы и историки. (Cóż p. Szafarzyk dopomógł swoją pracą do objaśnienia pierwotnego stanu i miana Słowian? Cóż nowego wyrzekł w tym względzie? Nic zgoła, — bo Słowian tylko w jednych Wenedach uznał, o czem wiedzieli i pisali od najdawniejszych czasów wszyscy nasi kronikarze i historycy)!!!! Преудивляемся зѣло!

Вышла 4-я книжка *Библіотеки Варшавской:* очень любопытна. Особенное вниманіе обращаютъ на себя двѣ статьи: Нѣмецкая литература (идея исторіи литературы, раздѣленіе литературы нѣмецкой) сочин. Либельта, и *Сарматы*, *Сарматія*, *Алане* (извлеченіе изъ историческаго изслѣдованія І. Б. Л.). Статья о нѣмецкой литературѣ есть продолженіе лекцій докт. Либельта, о которыхъ мы уже говорили. Авторъ невольно увлекаетъ насъ высокимъ изяществомъ своей прозы и поражаетъ новостію и глубиною своихъ мыслей. Нѣмецкую литературу онъ изображаетъ въ семи періодахъ времени: 1. Разсвѣтъ литературы. 2. Утро литературы. 3. Время предъ полуднемъ литературы. 4. Полдень литературы. 5. Время послѣ полудня литературы. 6. Западъ литературы. 7. Вечеръ литературы. — Вотъ какъ г-нъ Либельтъ описываетъ послѣдній періодъ: „Свѣтило народное зашло и, въ сочиненіи Давида Штрауса, озарило послѣдними лучами страну германскихъ народовъ. Критицизмъ, сомнѣніе, темнота понятій. Не далѣе, какъ за двадцать лѣтъ передъ симъ, началась вечерняя пора нѣмецкой литературы; въ то же время, во всѣхъ, мѣстахъ замѣтны возрожденіе и дѣятельность литературы словянской ....." — Въ другомъ мѣстѣ г. Либельтъ говоритъ: „Пусть Нѣмецъ обратится назадъ, за двадцать вѣковъ жизни германской; пусть онъ сосчитаетъ тѣ народы, которые прежде Германцевъ и около нихъ сошли съ позорища міра; тогда онъ убѣдится, что и они наконецъ должны сказать себѣ: „Et nobis quoque superest sepulcrum...." — Г. Либельтъ, говоря о нѣмецкомъ языкѣ, прекрасно выводитъ изъ него ту *индивидуальность* Нѣмца, — ту воспріимчивость, по которой онъ сливаетъ съ собою въ одну отдѣльную единицу все, что принадлежитъ ему. Эта *индивидуальность* особенно замѣт-

на при употребленіи притяжательныхъ мѣстоимѣній *мой*, *твой* и т. п. Нѣмецъ о каждой вещи, которая принадлежитъ ему, говоритъ, что она *его*, и такими мѣстоименіями забросалъ свой языкъ и свою письменность. Онъ не скажетъ напр. „Нахожу величайшее удовольствіе проводить время дома, въ кругу семейства"; но выразится такъ: „*Я* нахожу *мое* величайшее удовольствіе проводить *мое* время въ *моемъ* домѣ, въ кругу *моего* семейства." Такой способъ говорить и писать *притяжательно* есть конечное слѣдствіе народной индивидуальности. Это Фихтево *ich*, это *мое я*, *ячество*, стремящееся къ міру внѣшнему, притягивающее его къ себѣ и вбирающее его въ себя.

Вышла 4-ая книжка *Пиллигрима*, въ которой чрезвычайно намъ понравилась статья г-жи Зѣменцкой: *О литературномъ поприщѣ женщины*;— мы видимъ въ ней необыкновенный даръ слова и глубокій, наблюдательный умъ. Явленіе г-жи Зѣменцкой, какъ писательницы съ замѣчательнымъ талантомъ,— есть явленіе не мимолетное въ польской литературѣ.

ИЛЛИРІЙЦЫ (*).

Въ Венгріи, уже нѣсколько лѣтъ, кипитъ безпрерывная борьба между народностью словянскою и маджарскою; потому-что Маджары, занимающіе самую средину края, стараются омаджарить венгерскихъ Словянъ и стремятся къ этому съ какимъ-то отчаяннымъ бѣшенствомъ. Но нашла коса на камень: Маджароманы встрѣтили сильное сопротивленіе со стороны Словянъ, какъ сѣверо-восточныхъ или Словаковъ, такъ и южно-западныхъ, или, (подъ общимъ именемъ) *Илировъ* (Иллирійцевъ?). Между Словаками, принадлежащими къ чешскому племени, словянскій духъ болѣе и болѣе усиливается; ибо не только словацкое юношество усердно заботится о своей народности, объ этомъ драгоцѣнномъ наслѣдіи предковъ, но, что́ очень важно, и словацкое дворянство, частію уже омаджарившееся, или расположенное къ маджаризму, начинаетъ освобождаться отъ чуждаго ему вліянія и снова возвращается къ своей первобытной народности. У Иллирійцевъ словянскій духъ обнаруживается сильнѣе. Первое мѣсто между ними занимаютъ: *Людевитъ Гай* и *Янко Драшковичь*. Изъ Загреба, столицы Кроаціи, какъ изъ главнаго средоточія, они распространяютъ любовь и привязанность къ своей народности.— Людевитъ Гай, издатель *Иллирійской Денницы* (**), которая уже восьмой годъ выходитъ подъ его редакціею,— посредствомъ литературы производитъ вліяніе на своихъ соотечественниковъ.— Иллирійскіе Словяне, латинскаго исповѣданія, принимаютъ новое, имъ установленное правописаніе, которое, по распоряженію правительства, теперь будетъ введено въ народныя иллирійскія училища, и употребляемо въ учебныхъ книгахъ, предназначенныхъ для иллирійскаго юношества. Такимъ же образомъ и иллирійская типографія, учрежденная Гаемъ, содѣйствуетъ успѣхамъ иллирійской литературы.— Янко Драшковичь преиму-

(*) Статья, присланная редакціи изъ Вратиславы и, кажется, заимствованная изъ какого-то иностраннаго журнала. *Редак.*

(**) Этотъ журналъ имѣетъ болѣе 70 сотрудниковъ, во всѣхъ краяхъ Иллиріи — Къ Иллирійцамъ принадлежатъ: Словяне, живущіе въ Каринтіи, Краинѣ, Штирскѣ, въ собственно-иллирійскомъ королевствѣ, въ Далмаціи, Кроаціи, Славоніи, на Стражѣ Пограничной, въ Босніи, Сербіи и Черногоріи. *Авт.*

ILLIRYJCZYKOWIE (*).

Na ziemi węgierskiéj od kilku lat żwawa wre walka między narodowością słowiańską i madziarską: Madżarowie bowiem, którzy sam środek kraju zajmują, na zmadziarzenie Słowian węgierskich zęby ostrzą; a do téj operacyi z niejaką szaloną żarliwością się rzucają. Lecz ci madziaromanići trafili na swoich. Stawiają im dzielny opór Słowianie, tak północno-wschodni czyli Słowacy, jako i południowo-zachodni, pod imię *Ilirów* skupiający się. U Słowaków, liczących się do szczepu czeskiego, Słowiańskość coraz nowych nabiera sił, bo nietylko młodzież słowacka do wrodzonéj narodowości, drogiejto spuścizny po ojcach, mocno przylega, ale to też ważna, że szlachta słowacka poczęści już zmadziarzona, albo do madziaryzyzny skłaniająca się, nieswojski ten pierwiastek z siebie zrzucać i do należnéj jéj narodowości wracać zaczyna. U Ilirów duch słowiański dobitniéj się odzywa. Między nimi dwaj mężowie Ludwik Gaj i Janko Draszkowicz réj wodzą. Ze Zahrebu (stolicy Kroacyi) jakby z ogniska ilirskości, oni rozsyłają miłość i przywiązanie do swojéj krajowości. Ludwik Gaj, jako Wydawca *Jutrzenki Ilirskiéj* (**), która już to ósmy rok z pod jego wychodz redakcyi, za pomocą piśmiennictwa na wszystkich słowian szczepu ilirskiego wpływać nie przestaje: on ustalił nową pisownią którą ilirscy Słowianie wyznania rzymskiego przyjmują, i która obecnie za rozkazem rządowym ma być zaprowadzoną do narodowych szkół ilirskich i używaną w książkach elementarnych dla użytku młodzieży ilirskiéj. Także drukarnia ilirska, przez niego założona, popiera postęp literatury tegoż szczepu Słowian. Janko Draszkowicz zajmuje znakomite miejsce w ożywianiu narodowości ilirskiéj, i wszelkim przedsięwzięciom patryotycznym zamierzającym podniesienie ilirskości przewodniczy. Jest on przełożonym nad czytelnią ilirską w Zahrebie ustanowioną, która codzień jest otwartą i licznie zwiedzaną. Czytają tam

(*) Artykuł nadesłany redakcyi z Wrocławia i podobno wyjętym jest z pism zagranicznych. *Redaktor.*

(**) Czasopismo to liczy już przeszło 70 spółpracowników ze wszech ziem ilirskich. Do Ilirów liczą: Słowian zamieszkujących Karyntyę, Krainę, Sztyrsko, właściwie tak zwane królestwo ilirskie, Dalmacyą, Kroacyą, Slawonią, słowiańskie-pogranicze wojskowe, Bośnią, Serbią i Czarnogórzę. *Autor.*

щественно отличается оживленіемъ иллирійской народности и бываетъ главою всѣхъ патріотическихъ предпріятій, имѣющихъ цѣлью— возстановить иллирщину.— Подъ его завѣдываніемъ находится иллирійская библіотека, учрежденная въ Загребѣ;— она ежедневно бываетъ открыта и наполнена многочисленными посѣтителями. — Тамъ занимаются чтеніемъ всѣхъ словянскихъ журналовъ. Замѣтимъ кстати, что множество молодыхъ людей въ Загребѣ учится по-русски, попольски и по-чешски (*). Иллирійскій театръ въ Загребѣ (**) очень хорошъ. Патріотъ Драшковичъ теперь принимается строить зданіе, предназначаемое единственно для иллирійскаго театра, потому-что досихъ-поръ представленія на иллирійскомъ и нѣмецкомъ языкахъ даются въ одномъ и томъ же зданіи. Драшковичъ есть также распорядитель иллирійскихъ концертовъ, гдѣ раздаются только пѣсни иллирійскія. До какой степени Нѣмчина должна была уступить Иллирщинѣ, намъ это показываютъ не только иллирійскія надписи на вывѣскахъ купцовъ, ремесленниковъ и книгопродавцевъ, но даже конфеты, продаваемыя въ кондитерскихъ и обернутыя въ бумажки съ иллирійскими стихами и девизами. Что касается до иллирійской литературы, то кромѣ 1-го тома вновь-собранныхъ иллирійско-сербскихъ пѣсень и изданныхъ В. С. Караджичемъ,—въ Ошекѣ, столицѣ Славоніи, вышла первая книжка славонскихъ пѣсень (Тамбураши Илирски), изданныхъ на иждивеніи общества, тамъ же основаннаго съ цѣлью содѣйствовать успѣхамъ народной литературы. Это общество издаетъ журналъ, подъ названіемъ: *Ека од Ошека* (Ошекское Эхо), выходящій подъ редакціею Топалѣвича.— Приготавливаются также къ изданію: Описаніе Босніи и Словарь иллирійсконѣмецкій. Говорятъ, что В. С. Караджичъ перевелъ на иллирійскосербскій языкъ все священное писаніе. Ничего вѣрнаго объ этомъ не знаемъ.

wszystkie słowiańskie czasopisma, a z pomiędzy młodzieży Zahrebskiéj wielu się uczy języka rossyjskiego, polskiego i czeskiego (*). Teatr ilirski w Zahrebie (**) jest bardzo dobry; obecnie patryota Draszkowicz stara się o wzniesienie gmachu, przeznaczonego na sam tylko ilirski teatr, bo dotyczczas teatr ilirski i niemiecki w tym samym odbywa się budynku. Draszkowicz stoi także na czele koncertów ilirskich, gdzie same ilirskie brzmią śpiewy. Jak daleko już niemczyzna ustąpić musiała ilirszczyznie, pokazuje się ztąd, że nietylko widać napisy ilirskie na wywieszkach (szyldach) u kupców, rzemieślników i księgarzy, ale nawet w cukierniach przedawają cukierki owinięte w papierki, ozdobione wierszykami i dewizami ilirskiemi. — Co się tyczy piśmiennictwa ilirskiego, to prócz 1-go tomu nowego zbioru pieśni ludu ilirsko-serbskiego, wyd. przez W. S. Karadżića, wyszedł jeszcze w Eszeku, stolicy Sławonii, pierwszy zeszyt pieśni ludu sławońskiego (Tamburasci ilirski), staraniem towarzystwa zawiązanego tamże w celu podniesienia piśmiennictwa narodowego. Towarzystwo to wydaje czasopismo literackie *Jeko od Oszeka* (Echo Eszeckie), redagowane przez Topalowicia. Przygotują też do druku Opisanie Bośnii i słownik ilirsko-niemiecki. Mówią, że W. S. Karadżić całe pismo święte na język Serbów ilirskich przełożył. Pewnego o tém nic nie wiem.

Помѣщаемъ здѣсь не большое, но пріятное для насъ, извлеченіе изъ письма г. Шафаржика, которое онъ недавно писалъ къ намъ: (отъ 17 (29) Марта): „Извѣстіе объ изданіи *Денницы* доставило намъ не малую радость, потому-что мы ожидаемъ отъ нея много пользы для словянской литературы.— Я не замедлилъ написать для вашей газеты статью *о Резіанахъ и фурланскихъ Словянахъ* (въ Италіи), которую и отсылаю къ вамъ."

Umieszczamy tu nie wielki, lecz przyjemny dla nas wyciąg z listu p. Szafarzyka, który niedawno pisał do nas (17 (29) Marca): „Wiadomość o wydaniu *Jutrzenki* napełniła nas nie małą radością, bo oczekujemy ztąd korzyść dla słowiańskiéj literatury. — Nie omieszkałem napisać dla pańskiego pisma artykuł o Rezianach i Słowianach furlanskich (we Włoszech), który odsyłam panu.“

(*) Мы слышали объ этомъ отъ самого г. Гая, во время пребыванія его въ Варшавѣ, въ 1840 г. *Редакт.*

(**) Играли на немъ *Зринскаго*, драму въ двухъ дѣйствіяхъ; сторона Зринскаго говорила по-иллирійски, а Турки по-нѣмецки.... Теперь трупа иллирійскихъ актёровъ уже играетъ попеременно во многихъ городахъ.

(*) Słyszeliśmy o tém od samego p. Gaja, pod czas jego bytności w Warszawie w r. 1840. *Przypisek redakt.*

(**) Grali tam *Zryńskiego* dramat w dwóch oddziałach. Strona Zryńskiego mówiła po ilirsku, a Turcy po niemiecku. Już truppa aktorów ilirskich po wielu miastach gra na przemian.

Редакторъ ДУБРОВСКІЙ.

Redaktor DUBROWSKI.